

Таня ЖЕЛЯЗКОВА

Как се разбираме?

Философистично есе

Що за въпрос пък е това, си казвате Вие и решавате да се погледете на първоначалното си любопитство. Ако пробягате текста по диагонал, ще откриете, че тук става дума за жени. Но ако си въобразите, че той е продукиран от еманципационен порив и нищо повече, най-малкото ще останете заблудени.

Ако сте жена, почти сигурно ще поискате да разберете какво Ви обещава съвременната феминистки настроена мисъл. Ако сте мъж, запазете самообладание и се опитайте да се емпатирате в ролята на своята полова противоположност, без да елиминирате собствената си полова самоценност.

Но ако сте се настроили да потънете в най-новите феминистки екстази, с голяма вероятност ще останете неудовлетворени. Защото тук почти няма да става дума за исконния феминизъм, нито за неговите теоретични търсения или реални практически следствия. Няма да се обсъжда въпросът за предпоставките за зараждане на това движение, нито за основните му проблеми. Приемат се като даденост постановките, че: 1. Освен в целия спектър от социални институти като индустрията, властта, политиката, културата, морала, изкуството, религията, пропагандата, семейството и дори в любовта като социален феномен, *мъжката власт се проявява и в научното описание на Вселената*¹/к.м. - Т. Ж./ 2. Оскърбителната по своята същност идея за по-ниското интелектуално равнище на жените е напълно опровергана от изследователските резултати на биолози, психолози и социолози. 3. Участието на жените в научните изследвания води до разширяване и обогатяване на начините за разбиране на света².

Нека още тук уточним изходното схващане за разбирането: "специфичен тип познавателно отношение"³, което предполага на първо място логически осмислено вникване на субекта в същността на обекта чрез онтология за /ре/конструиране на обекта, но неговата цялостност като гаранция за адекватността му се постига едва след включването и на емоционално-интуитивната "обработка" на обекта на разбирането.

И така, могат ли жените да пледират за свой, характерен за феминисткото начало начин за разбиране на "всичко действително и разумно", което разбиране, съчетано с мъжкото, да формира човешкото (инвариантното на мъжкото) разбиране изобщо? Има ли основания подобна претенция и какви са те? До какво може да доведе една взаимодопълняемост в разбирането за самото разбиране и за неговите субекти и обекти?

Това са въпросите, измъчващи авторката, до които отговори може да се достигне по два пътя - с голяма доза скептицизъм към подобно начинание, което в последна сметка може да се окаже напразно, или с достатъчна доза доверие, че няма да бъдете подведени и с любовитство да проследите непредубедено метаморфозите на женската мисъл. По кой път да тръгнете, изберете сами. Ако успея да си намеря компания във Ваше лице, моето пътуване към храма на мъдростта би било по-приятно и ползотворно. Да тръгваме!

Отдавна си задавам въпроса: Защо жените са така слабо представени в културната история на човечеството? Опитвайки се да намеря отговор, попаднах на една приемлива интерпретация: "...човешката история се е стекла така, че жената е била отместена от арената, където се е разгръщало основното действие на историческите сили и е ставало съграждането на новото в културата"⁴. (Тук не си поставям за цел да търся причините за тази неравностойност в ролите между двата пола, макар че този въпрос заслужава особено внимание и изкушава всеки изследовател). Натъкнах се и на конкретно поставени задачи: да се прекъсне "монолога" на патриархалната култура; да се "ревизират всички области на социалната реалност, а така също всички сфери на знанието, започвайки с философията и науките за човека и свършвайки с естествознанието"⁵; "ние трябва да пренапишем целия свят".⁶ С един единствен идеал - създаване на

балансирана култура, от което ще спечели хуманността и многомерността на самата култура.⁷

Ако Вие сте жена и имате отношение към интелектуалната дейност, нима няма да се изкушите да покажете, че просто можете да творите не по-зле от мъжете, макар и ръководена от по-различни мотиви, ценности и подходи? А ако сте мъж, позволете на колежката до Вас да се изяви според своите виждания, без да се страхувате, че ще бъдете изместен. Впрочем и никой не се бори за това. Жените от век насам се осмелиха да опитат не да изместят мъжете, а да докажат равноценността си именно в своята "грудост".

Тук няма да обсъждаме кой философ какви заслуги има за интерпретирането на жената като непълноценно, а някои дори използват термина "дефектно"!/ битие. Важното е, че част от тях споделят възгледа за взаимодопълняемостта на мъжете и жените в тяхното различие. Няма да поставяме под съмнение и правомерността на философското преосмисляне на женската същност. Ще се ръководим от потребността от нови подходи, отчитащи контекстуалността на знанието и зависимостта му от характера на ценностните предпоставки.⁸ С това донякъде се солидаризираме с феминистката критика на съществуващите в традиционната култура начини за получаване и използване на знанието⁹, като се опитваме да направим малка конструктивна крачка към разбулването на женската гледна точка.

Представителките на т.нар. неофеминизъм със завидна доза реализъм и самокритичност сами определят възможното поле за анализ на "позицията на жената" - "... само във формата на построяване на хуманитарно изследване от особен тип, където категорията "позиция на жената" трябва да отразява и лежащия "зад пределите на теорията" момент, ... напомнящ като че ли "непосредствена въввлеченост"¹⁰. Това становище не се приема от значително по-кардинално настроените творчески личности сред жените. Но съзиждатето на вече налагащия се и допълващ общочовешката култура ареал на женската мисловност няма да мине без рогилните мъки на вече сътворения по маскулинистски образец модел на познанието.

Можем ли да се срещнем на познавателното поле "Ние" и "Вие", без да закрепостяваме ролите си и съвместно да изградим нов компле-

ментарно разбиран модел на света, в който сме еднакво гости? Да помислим заедно!

Когато една жена се опитва да теоретизира за жената, това неизбежно се приема като белязано с пристрастност и субективизъм. Когато мъж рефлектира върху жената, се смята, че го прави безпристрастно и обективно. Но дали действително е така? Нека се опитаме извън всякакви предразсъдъци да приемем и женската гледна точка като обективна!

Да се опитаме да видим, какво стои в основата на тази обективност. За целта е необходимо да се освободим от предубедеността, че нещата са такива, каквито на нас ни изглеждат и да приемем следващите факти според законите на собствената им природа.

Съветски учени твърдят, че според генетично обусловени особености "психиката на мъжете е по-твърдо програмирана генетично, а психиката на жените е по-податлива на въздействие на средата"¹¹. Това обстоятелство е довело до затвърждаването в обществото на определени стереотипи за полови характеристики (на психологично и социално равнище), които се предават на всеки индивид още в крехката му детска възраст. Феминистки настроените изследователки считат, че "развитието на социализацията в условията на патриархалната система протича като болезнен тренинг, целта на който е детето да се научи да възприема света "обективно", т.е. в съответствие със структурите на все същата познавателна ориентация"¹² (опозицията "Аз"- "Другия", наложена от маскулинисткия модел на познанието). Как става точно това бихте могли да проследите в посочената статия. За нас в случая е важен резултатът, до който се достига: "Осъзнаването от детето на своя пол, по мнение на феминистките, съвсем не е неутрален процес; то трябва практически да означава осъзнаване на този факт, че мъжът и жената не са равни в условията на традиционната култура"¹³.

Така в процеса на възпитанието и социализацията неусетно и трайно се задават и моделите на мисленето, които започват да носят полови характеристики: например логическо мислене за мъжа и интуитивно мислене за жената. Разбира се, подобни квалификации са крайни, защото логиката и интуицията са присъщи на мисленето изобщо, независимо кой е субектът на мисленето. Но още в детст-

Вото ние научаваме какво можем и трябва да очакваме от мъжкото и женското мислене. В резултат на разцепването на единната насоченост в мисленето на противоположни полюси се стига до съсредоточаването на мъжкия полюс на познавателно-афективна автономия, а на женския - хетерономия и зависимост¹⁴.

Като се има предвид, че в зрелия организъм половата функция периодично доминира над всички останали функции на организма, става ясно, че пренебрегването на половите специфики е равносилно на слепота за обективни предпоставки. Проблемът за равенството на това равнище е безсмислен. Онова, което изкушава жената-изследователка, е надстройката над това равнище. Тук закономерно възниква въпроса: *кой какво, как и защо надстройва?* Нали социо-културният контекст на обществото задава образци на норми, принципи и правила за поведение, характеризиращи човешкото съществуване изобщо. Но там, където се установяват предпоставките да сме равни в половите си различия, там се творят и условията да се различаваме. Доказателства за това можем да открием и в закрепените в езика значения. Така например за едни и същи обективни човешки качества съществуват различни тълкувания в зависимост от това към кого се отнасят. Предложените по-долу примери представляват идеализация по определен признак.

"Ако един човек е:	Казваме за нея:	Казваме за него:
очарователен	сладкиш	лигльо
услужлив	добро момиче	услужлив
оригинален	нахакана	своеобразен
настойчив	хистерична	упорит
порочен	скандална	разплодник
секси	парче	хубав
ням	не толкова шумна	идиот
грозен	грозна	незабележителен
благороден	истинска жена	министерски син" ¹⁵

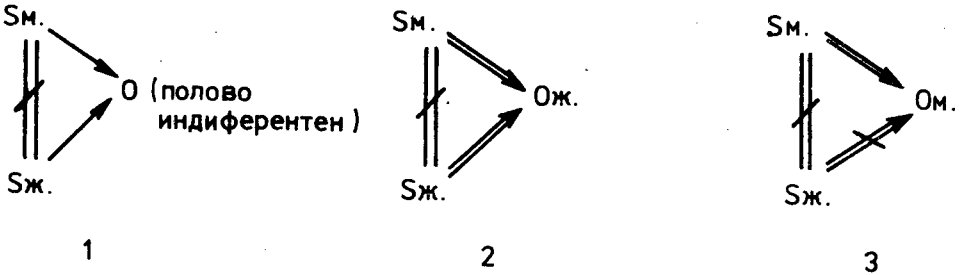
Обърнете внимание! Качеството "услужлив" съвпада за човека и мъжа, докато качеството "грозен" съвпада за човека и жената!!!

Разминаване в тълкуването може да се открие и при интерпретацията на поведенческите актове на представителите на двата пола. Интересно доказателство за това можем да намерим в съобщението "За началниците - мъже и жени". "Теоретично е доказано, че жените са по-добри ръководители на учреждения и предприятия." Повече са наградите и повишенията, по-добър е психологическият климат. "Но също така е доказано (емпирично), че мъжете началници са значително повече от жените. Може би известна заслуга за това има различното отношение на обкръжаващите към еднакви постъпки и еднакво поведение на колегите им в зависимост от пола. Например, твърди холандското списание "Натур ен техник", ако бюрото на колежата (колежката) винаги е покрито с книги, хартии, документи, за него се казва - "Той много работи", а за нея - "Не умее рационално да организира работата си". "...Ако е обявен денят на сватбата: за него - "Само семейният мъж е истински солиден и добър работник". За нея - "Край, с работата е свършено. Деца, болести, пеленки...". И ако има на бюрото си снимка на семейството, за него се говори - "Грижи се за семейството си", а за нея - "Работата за нея е на заден план".¹⁶

Не е трудно да забележим, че тук прозират някои от защитните механизми на мъжа, които са принудили последния да превърне възможността за доминантност на пола си в културно-историческо правило за човешкия род. Сигурен инструмент на защитния механизъм е психологически отработения стереотип да обвиняваш. И така, мъжете обвиняват жените в субективизъм, пристрастие, истерия, емоционалност, непоследователност щом някоя от тях се осмели да обоснове своята гледна точка. Нека не прозвучи като контраатака, но женската част от рода човешки с основание може да заяви, че в гледната точка на мъжете за жените съществуват редица прегубеждения, които се наслаждат в културното поле и образуват нещо като мантия върху действителните стойности на женската битийност и варианти на личностна изява. Смъкването на тази мантия е равносилно на развенчаването на прегубежденията и заменянето им с рационално построен обективен подход към реалите извън собствения "Аз" на мъжа и колективното самосъзнание на мъжкия пол.

femininum/masculinum

Тази постановка предполага корекция в познавателното отношение, което вече е утвърдено като субект-обектно. Схематично корекцията може да се изрази по следния начин:

където См. означава субектът е мъж,
 Сж. - субектът е жена,
 Ом. - обектът е мъж,
 Ож. - обектът е жена.

В триъгълник 1 е отразено субект-обектното познавателно отношение, където обекта е полово индиферентна същност. Познавателното овладяване на обекта от субекта неизбежно е белязано с тълкувателни различия, произтичащи от половата характеристика на субекта. Ето защо познаващият субект трябва да бъде разглеждан като носител на общи познавателни механизми и различни тълкувателни способности. В този смисъл той може да бъде разделен на субект-мъж и субект-жена, между които съществуват отношения на полова антисиметрия. С други думи, *как, доколко и като какъв ще познаваме даден обект, зависи не само от човешките ни познавателни способности, но и от предзададеностите на пола ни.*

В триъгълници 2 и 3 са представени вариантите, когато опознавания обект има полови характеристики, или по-точно, в качеството на познавателен обект е представен мъжа или жената. В триъгълник 2 обектът е жена. При запазена характеристика на отношението между субекта-мъж и субекта-жена, насочеността към обекта има различен характер. Субекта-жена възприема обекта-жена като отчуждена същност, но обективността на познавателното отношение е белязана с елементите на "саморазбиране" (авторазбиране). Докато в насочеността на субекта-мъж към ~~субекта-жена~~

обекта

появяват освен характеристики на чистото субект-обектно отношение и елементи от отношението на полово антисиметрия. Тук обективността до голяма степен произтича от обективността на чистото субект-обектно отношение, но в определена доза присъствува и елемент на неразбиране (невъзможност за разбиране) на специфични качества, носещи полово характеристика, които дооформят цялостта на познавания обект.

Анализът на връзките в триъгълник 3 е подобен на този за триъгълник 2, но с отчитане на обстоятелството, че опознавания обект вече е мъж. Тук обаче е необходимо да се допълни и подчертае, че отношението субект-мъж - обект-мъж се експлоатира и върху полово индиферентни обекти (вещи, свойства, отношения), с което мъжката гледна точка се издига в ранг на общочовешка. Така мъжът от законодател в социума се превръща в законодател и в познанието.

Този бегъл анализ малко поразклаща убедеността ни в едностранността на разбирането като познавателна процедура, щом включим в механизма му половите спецификации. По модела на триъгълника бихме могли да се запитаме: *разбираме ли по еднакъв начин обективните, независими от нас вещи, свойства и отношения без полови характеристики, както и разбираме ли се напълно помежду си: мъже - мъже, жени - жени, мъже - жени*. В този смисъл можем ли да приемем мъжката гледна точка, родена от мъжко-мъжкото отношение за единствено правилната, за каквато тя се е провъзгласила още в детството на културата и е приела статута на общочовешка? Може ли да бъде напълно адекватна на действителността гледна точка, която макар и имплицитно не отчита специфичността на женското светоусещане? Впрочем самата процедура на разбиране се оказва неизчерпана без емоционално-интуитивната интерпретация, която се приписва предимно на жените. Не е нужно специално доказателство, че разбирането е тип взаимодействие (между субекта и обекта на разбирането), а "жените придават смисъл и емоционална близост на едно взаимодействие"¹⁷.

Ето, че не успях да поставя всички важни аспекти на въпроса "Как се разбираме?", нито да отговоря изчерпателно на тези въпроси, които зададох. Но не това сега е най-важното. Бих се радвала, ако съм успяла да посея кълна на съмнението към адекватността на разбира-

нето, което се основава единствено на мъжката познавателна гледна точка. Дано моето дълбоко убеждение за необходимостта от отчитане на женската гледна точка дори в процеса на познанието не е погразнило нито един ковач на рационалността, но същевременно е създавало предпоставки за активизирането на женската мисловност. С риск да предизвикам и едните, и другите - и факлоносците на историята, и нежните изкустелки - ще завърша с въпрос: Ще се разберем ли, макар че по предопределеност сме носители на различаващи се гледни точки?

ДОКАЗАТЕЛСТВЕНА ЛИТЕРАТУРА

1. Ю л и н а, Н.С. Проблемы женщин: философские аспекты (Феминистская мысль в США). - Вопросы философии, 1988, No 5, 138-140.
2. V i n e s, G. Science is big enough for the both of US. - New Scientist, 1985, Sept. 19, vol. 107, p. 55.
3. Б и с т р и ц к и, Е., В.П. Филатов. Теорията на познанието и проблема за разбирането. - В: Гносеологията в системата на философския мироглед С., 1986, с. 242.
4. Ю л и н а, Н.С. Цит. соч., с. 142.
5. Пак там, с. 140.
6. Л е Г у и н, У. Ръката, която люлее люлката и пише книгата. - ЛИК, 1989, бр. 18, с. 16.
7. J a g g a r, A. Feminist Politics and Human Nature. Sussex, 1983, p. 22. Цит. по Ю л и н а, Н.С. Цит. соч., с. 140.
8. Пак там, с. 145.
9. К л и м е н к о в а, Т.А. Философские проблемы неоминимизма 70-х годов. - Вопросы философии, 1988, No 5, с. 148 /под линия/.
10. Пак там, с. 149.
11. Б а г р у н о в, В.А. Я к у б з о н, А.Л. Защо мъжете и жените реагират различно - Космос, 1989, No 3, с. 67.
12. К л и м е н к о в а, Т.А. Цит. соч., с. 153.
13. Пак там, с. 155.
14. Пак там.
15. Sisterhood is Powerful. An Anthology of Writings from the Women's Liberation Movement, Edited by Robin Morgan. Vintage Books A Division of Random House. N. Y., 1970, p. 526.
16. За началниците - мъже и жени. - Раб. дело, 22.XI.1987.
17. А р г а ѝ л, М., М. Хендерсън. Анатомия на човешките отношения (Правилата и уменията, необходими за да ги направляваме успешно). С., 1989, с. 111.